

Yuva ve Yol

İskender Savaşır

İnsan dünyayı, ovadan baktığı zaman bir başka, dağ eteklerindeki tepelerden baktığı zaman daha bir başka ve ulu dağların karlı bölgelerinden baktığı zaman bambaşka görür.

Bulduğu her noktada diğer noktaya nazaran daha fazla bir alanı gözlemleyebilir. İşte hepsi budur ve insan, bulunduğu herhangi bir noktada söylediği şeylerin, diğer bir noktada bulunduğu sırada söylediklerinden daha doğru olduğunu iddia edemez.¹

1.

“Derin, sessiz, iyi böylece”... Hangi şiiirden olduğunu, hatta hangi şaire ait olduğunu hatırlamadığım bir dize parçası... Açıp kontrol de edemiyorum; şiir kitaplarım depoda... Benim için oldukça meşakkatli geçmiş olan bir yolun sonunda kavuştuğum bu yuvada şiirin basıncına, huzursuzluğuna ihtiyacım yok. Sanki... Belki...

2.

Dizenin hangi şiire, hangi şaire ait olduğunu hatırlamadığımdan ve bundan ötürü de utandığımdan olsa gerek, böyle “şairane” bir girişle başladım yazıya. Oysa, analitik psikoterapi üzerine çalışanların, psikanaliz üzerine düşünenlerin çoğunluğu tarafından yaygın kabul göreceğini sandığım, dolayısıyla “ortalama” bazı görüşleri toparlamaya çalışacağım bu yazıda.

¹ J. Peter Eckermann, *Goethe ile Konuşmalar*, c. 2, s. 162 (çev. Erdinç Yücel), Hece Yayınları, Ankara 2004.

3.

Psikanaliz, dūşūnsel/pratik/kurumsal serūveninin ilk elli kūsūr yūlnda çocukluk, hatta bebeklik deneyimleri ve bu deneyimlerin yetiřkinlikteki, (ođunlukla semptomatik) izleri ūzerine yođunlařtı; bunların ardında yatan dinamikleri aydınlatmaya çalıřtı. Freud'un ruhsal-cinsel geliřim kuramı insan hayatının gençliđe (ergenliđe) kadar olan kısmını kapsıyor, ūtesi hakkında, hiç deđilse kuramsal/kavramsal bakımdan sessiz kalıyordu. Sanki gençlik sonunda ruhsal-cinsel geliřimin temelinde yatan dūrtūlerin yapılanmalarını tamamladıklarını dūřūnūyordu.

Psikanalitik kavramların būtūn hayat seyrine uygulanabilecek řekilde esnetilip zenginleřmesinde Erik H. Erikson'un ve onun "hayatın 8 evresi" modelinin oynamıř olduđu merkezî rol, Tūrkiye'de, yaygın olarak bilinir.

Elbette Erikson tekil bir ūrnek deđil. Gerek "hayat seyri" diye bir arařtırma programının oluřmasına, gerekse ampirik olduđu kadar psikanalitik diye de nitelenebilecek bir arařtırma yūntemine ūncūlūk etmiř olan Daniel J. Levinson², bir būtūn olarak "hayat seyri"ni kavramsallařtırmaya çalıřmıř ve dikkatini daha çok "ūmrūn ikinci yarısı" ūzerinde yođunlařtırmıř ilk dūřūnūr olarak C. G. Jung'u anar.

4.

"Derin" demiřtik, "sessiz", "iyi būylece"... Yuvaya dair ilk (ama son deđil) imgemiz, daha ūncesinden deđilse de, bebeklikten kaynaklanır. Ana kuşađında geçirilen sūre, bir anlamda, rahim içi hayatın bir devamıdır. "Islak" da diyebilirdik, "ılk" da, "huzurlu" da... "Rahmet" ve "rahman" kelimeleri ilk anlamlarını burada bulur. Ama aynı zamanda "rutubetli" de diyebiliriz, "kasvetli" de... Ana kuşađı, memesi doyurucu olduđu kadar bođucu da olabilir. (Sūt bođulmasından ūlen bebekler vardır.)

² Kendisinden çok etkilenmiş olduğum (ve etkilenmeye devam ettiğim) Daniel J. Levinson'ın hayatı hakkında çok fazla bilgi bulamadım.

Herkesin “ben” diyebilmesi için ana kucağından kopmaya ihtiyacı vardır. Bu yüzden ana kucağına geri dönüşün hep bir yanıyla da ölümü çağrıştırması... “*Bana rahmet yerden yağar*” dizesini düşünelim.

5.

Türkçe’de “yuvasını yıkmak” da, “yuvasını yapmak” da olumsuz anlamlar içerir. Ama farklı şekillerde... Herkes kendi yuvasını kendi yapmak ister, kendisi için yapılmasını değil. Diğer yandan, yuvayı hep “*dişi kuş yapar*”.

Erkeklerin yuva kurmak için hep bir dişiye, Anne’ye değilse de anne olabilecek birine ihtiyaçları vardır.

Kadınlar mı? Geleneksel olarak onların hep “yuvası yapılır”. Erkekler kendi eksikliklerini, eksik olduklarının bilincini, çaresizlik deneyimlerini bir yuva imgesiyle (ya da yanılısamasıyla, anavatanla, medeniyetle, devletle, tarih yaparak) örterler. Geleneksel olarak ve çoğunlukla kadınlar bu olanaktan yoksundurlar.

Yol ve yuva hakkında yazdığım ilk yazı değil bu notlar. Daha önce Birhan Keskin ve Bejan Matur’un şiirleri üzerine yazdığım yazılarda, kadınların kendi eksikliklerinin bilincinde olan dillerinin, yurtsuzluk deneyimin evrenselleştiği günümüz koşullarını ifade etmeye daha yatkın olabileceğini iddia etmiştim.

6.

Neden? Alışıldık sıkıntısına karşın yuva bize huzur da verebiliyorsa, neden zaman zaman onu terk edip yollara koyulmak zorunda kalıyoruz? Cennet neden hep yitirilmiş olmak, bolluk kâsesi neden hep “ötede” olmak zorunda?

Psikanalitik düşünce, sanırım, bu sorunun yanıtını son kertede, anatomide, gövdenin buyruklarında (“madde”de) arıyor. Bu görüşler ailesine göre, yola koyulmayı tetikleyen krizler birer arızadan ibaret değil, insan ömrünün, belirli bir düzen içinde seyreden aslî, kaçınılmaz bileşenlerindendirler. Öyle bir an gelir ki, gövdenin yeni edindiği olanaklar ya da kısıtlar, belirli bir yuvanın gerektirdiği alışkanlıklarla bağdaşmaz olur. O zaman, bir yandan yuva bu yeni gövdeyi bünyesi dışına fırlatırken, gövdenin de önüne yuvaya içkin sıkıntıların aşılabileceği, belli belirsiz sezilen vaatlerin gerçekleşebileceği bir olanakmış gibi görünen bir yol açılır.

Yolun heyecanı yuvanın güvenini unutturur. (Bu yüzdendir belki şairin “Seviş yolcu, büyük sözler söyle ve hemen ayrıl/ Uçurumlar birleştirir yüksek tepeleri”, demesi. Yolda oluş hâlini, o hâlin diriliğini süreklileştirmek istemesinden...

Ama tabii, gövdenin buyrukları, ruhun tercihleri ve yuvanın püskürtmesi arasındaki ilişkiler her zaman böyle upuygun da olmayabilir. İnsan gönülsüz, gönülsüz ve hazırlıksız olarak da yola koyulmak zorunda kalabilir. Hepimiz hatırlarız okula gitmemek için ağlayarak annesinin eteklerine yapışan o çocukları– ya da kendimiz onlardan biri olmuşuzdur.)

Örneklerle ilerlemek daha kolay olabilir:

Kısmetse bu akşam Eğrikol’da yatarız,
Yürümeyen geleceği üzüntümün,
Uzaklara kar gibi yağıyor bilmediğim yıllar,
Saklanmış sabahın apak anısı akpak anısı.
Bir kuyu görmüştüm orada, ağzı kapalı,
Geçmişin fazlalığını sınıadı yüreğim,
Güzeller suyundan içip kanarmış.

(Melih Cevdet Anday “Karacaoğlan’ın Bir Şiiri Üzerine Çeşitlemeler II” *Tanıdık Dünya*,
İş Bankası Kültür Yayınları, Ağustos 2002, s. 51)

7.

Nasıl ana kucağı yuva imgesinin ilk kaynağı ise, Oidipus krizi de çıktığımız, çıkacağımız bütün yolları tetikleyen krizlerin ilk imgesini, yollar ve krizlerle başa çıkmamızı (ya da çıkamamızı) sağlayacak kavramlar ve anlamlar dağarcığının kaynağını sunar bize. Bebeklikten çocukluğa geçiş sırasında yaşanan bedensel değişiklikler hayatta bir daha yaşanmayacak bir hızda birbirlerini izler.

Burada bizim amaçlarımız açısından, Oidipus kompleksinin bebeğin dişlenmeye başladığı andan mı, tuvalet terbiyesini mümkün kılan kas kontrolünden mi, yoksa sinir sistemindeki, başka Şeylerin yanı sıra, dile geçişi de mümkün kılan değişimlerden hareketle ve hangi yaşta başlatacağımız çok da önemli değil.³

Krizin kazanımlarını hatırlamakla yetinelim. Biraz abartarak da olsa, şunu söyleyebiliriz: Yetişkinin ilk rneği, prototipi, bebek değil çocuktur. Boy olsun, kilo olsun, hücre sayısı ya da hatta dile hakimiyet ya da zekâ olsun, çocukla aramızdaki farkların hepsi sayılara vurulabilecek (ve vurulan) nicel farklardır. Oysa bebek nitel olarak bizden farklı bir yaratıktır. Dünyayı algılamasıyla farklıdır, algılarını, anılarını kaydetme biçimleriyle farklıdır. Dile gelmiş olan ocuksa artık kaslarını denetleyebilmeye başlamış, bu sayede de dünya ile bir alışveriş ilişkilerine girmeye ve bu ilişkilerde söz sahibi olmaya başlamıştır. ocuk, dile geldiği andan itibaren gerçek anlamda toplumsal bir varlıktır. (Juliett Mitchel, özellikle tek çocukların hayal arkadaşlar, kardeşler icad etmeye başladığı dönemin tam da bu sıralar olduğunu söylüyor.) Belki de en önemlisi, sevgi nesnesi ile nefret nesnesinin aynı kişi olabileceğini idrak etmeye ve bu durumun yarattığı ikircikli duygularla başa çıkmaya çalışmaya başlar. Bu da evin, bu ilk yuvanın duygusal hararetini neredeyse katlanılmaz boyutlara çıkarır.

Anne yorulmuştur, üstelik ocuk açısından bakıldığından “gözü dışarıda”dır. Kendisiyle hiçbir eşyaşam (“*symbiosis*”) ilişkisi yaşamadığı baba ise bilinmez, önceden kestirilemez bir değişkendir. Onun duygularını, ancak kendi öfkesinin ve arzusunun şiddetinden hareketle tartabilen ocuk korkar– geleneksel olarak anne tarafından da beslenen bu korku, baba-ocuk ilişkisinin belirleyici bileşeni haline gelebilir.

³ Belki burada içiçe geçmiş iki krizden söz etmek gerekiyor. Anneden ayrılmanın yası, daha doğrusu onun uzantısı olarak sürdürülen eşyaşamın artık, başka Şeylerin yanısıra, annenin yasakları yüzünden de sürdürülemez hâle gelmesi... Bu krizle içiçe geçmiş bir Şekilde yeterli iştah ve arzuyla ancak yetersiz donanımla annenin sevgisi uğruna baba ile rakbet etmek zorunda kalması.

Bu koşullarda, ikame bir eve –anaokuluna, yuvaya, ilkokula, işliğe, atölyeye– kaçış ideal bir kurtuluş olarak görölebilir; görölmelidir. Elbette böyle görölebilmesi için, çocuğun geride bıraktığın evin göçmeyeceğine, döndüğünde onu yeniden bulabileceğine dair temel güveninin –belki nice zaman sonra bir yanılısamadan ibaret olduğunu keşfedeceği temel güvenin– yerleşmiş olması gerekir.

Demek ki, ilk krizin yuvada yaşandığını, ideal koşullarda okulla tanışmanın kriz değil, krizden kurtuluş olduğunu söylemiş olduk. (Çocuk şarkısının söylediği gibi: “*şimdi okullu olduk/Sınıfları doldurduk/Kıvançlıyız hepimiz/Yuvamıza kavuştuk.*”)

Bu noktayı bırakmadan önce, kriz sırasında Baba’nın oynayabileceği, oynaması gereken rol üzerine birkaç söz daha etmek isterim. Biyolojik olarak neredeyse ihmal edilebilir bir nicelik olan Baba, şefkati ve yasıyla evde yaşanan bu ilk ‘toplumsal’ çatışmanın hararetini yatıştırmada belirleyici bir rol oynar– varlığı, nasıl varolduğuyla da, yokluğuyla da...

Sizin hiç babanız öldü mü?
Benim bir kere öldü kör oldum
Yıkadılar aldılar götürdüler
Babamdan ummazdım bunu kör oldum
Siz hiç hamama gittiniz mi?
Ben gittim lambanın biri söndü
Gözümün biri söndü kör oldum

8.

Belki Tolstoy’un aileler için söylediği bütün yuva deneyimleri için geçerlidir: “*Bütün mutlu aileler birbirlerine benzer; mutsuz her aile kendi tarzında mutsuzdur*”.

Gözlemleyebildiğim kadarıyla ve kendi tecrübeme göre, ilkokul anıları genellikle, silik, hatta donuk, mat oluyorlar. Kimbilir, belki o yaşlarda huzur deneyimini kasvetten henüz ayıramadığımızdan...

Ama ne olursa olsun, ilkokul yıllarını ne kadar ölü toprağı serpilmiş bir dönem gibi hatırlarsak hatırlayalım, bu dönemde yalnızca hayatımız boyunca bize (özellikle çıkacağımız yollarda) eşlik edecek ilişki kalıplarını (arkadaşlığı ve çıraklığı, bir ustaya, kılavuza sahip olmayı) edinmekle kalmayız, ilk kez gerçek anlamda tercih kullanmaya başlarız, şu ya da bu çocukla arkadaşlık ederiz; şu ya da bu öğretmenin kılavuzluğuna teslim

oluruz (ya da olmayız). Bu bakımdan, insan yavrusunun doğadan gerçek anlamda koparan deneyimin dile geçiş olduğu kadar, okul ya da işlik deneyimleri de olduğunu söyleyebiliriz – eğitim sırasında öğrenilenlerden ötürü değil, daha ziyade ilk kez ilişkilerini kendi tercihleri doğrultusunda düzenleyebilme olanağına kavuşulduğundan ...

9.

Tâ ki gövdenin buluş çağındaki o muhteşem uyanışına kadar... “Orta ikiden ayrılan çocuklar” gövdenin yeni keşfedilmiş talep ve buyrukları karşısında okul-aile birliğinin kurmuş olduğu kuşatıcı düzenin yetersizliğine tanıklık eder. (Neden “orta iki”? Sanıldığından daha iyi huyludur gençler. Hazırlık ve orta iki yılları sırasında, düzene gövdenin yeni buyruklarını da yerine getirmesi, yeni taleplerini karşılaması için bir şans tanırırlar.)

Nasıl ki, Oidipus çatışması sayesinde tekinsizliğin, bebeklik sırasında kendi gövdesinin bir uzantısı gibi yaşadığı evine, hatta ana kucağına bile içkin olduğunu idrak ettiyse, buluş çağının dönüşümleri ile yüzyüze kalan genç de, kendi gövdesinin bile kendisine yabancı olduğu, olabileceği gerçeğiyle yüzleşmek durumunda kalır. Ruhu korkuların egemenliği altında değilse, korkuyla büzüşmemişse eğer, genç insanın hayatı tanımadığı heyecanların, adını koyamadığı heveslerin hükmü altındadır. Gençlik önünde açılan yol tek değildir. Daha ziyade bütün yollara birden çıkma arzusunun ifadesidir– hep öteye, uzağa, daha okul-aile birliğinin cenderesinden uzağa...

Kuşaklar arasındaki, Oidipus kompleksi sırasında bir yetersizlik olarak oraya çıkan fark, şimdi, kaçış mı saldırı mı olduğu her zaman kestirilemeyen bir başkaldırıya dönüşmüştür.

10.

Gençlik deneyimi evrensel midir? Etrafımıza (bizim coğrafyaya, tarihimize, Batı’ya) baktığımızda gördüklerimiz, ergenleme âyinlerinin yaygınlığı ve aldıkları çeşitli şekiller öyle olduğunu düşündürüyor.

Aynı şeyi Daniel J. Levinson’un gençliği ayırdığı dört alt-evre için söyleyebileceğimizden emin değilim. Benim dahil olduğum (alt)kültürde, normatif olarak biyolojik büyümenin görünür işaretlerinin tamamlandığı

dönemden 20’li yaşlara kadar süren yolun alabileceği şekiller ve bölünebileceği alt-evreler kültür gibi, sınıfsal konum gibi değişkenlere başlı olarak çok daha zengin bir çeşitlilik gösteriyormuş gibi görünüyor. Yine de Levinson’ın şemasını, çok kısaca da olsa, özetlemekte yarar var: Levinson “kriz” teriminden kaçındığı için bizim zamanımızda Erikson’un izinden “kimlik krizi” ya da “rol karmaşası” diye anılan dönemi “erken yetişkinliğe geçiş” diye adlandırıyor.⁴ Belki, dramatizme fazla düşkün olduğumdan ben “kriz” terimini tercih ediyorum. Her kriz (ya da geçiş) gibi, hem geçmişe hem geleceğe dönük iki yüzü olduğundan Levinson gençliğin görevlerinin – başa çıkmak zorunda olduğu işlerin– “ikiz” olduğunu söylüyor. Bir yandan, geride bıraktığı (terkettiği, kaçmaya çalıştığı) çocukluk ve ergenliğin yetişkinlik öncesi dünyasıyla ilgili olarak dizi dizi ayrılık, sonlandırma ve dönüşüm sorunuyla yüzleşme durumunda kadarıyla söylüyor. (Buraya kadar hemfikiriz.) Levinson “ikiz görevler”in öteki ferdini ise “hazırlık”olarak tanımlıyor: “İkinci görev ise yetişkinler dünyasına hazırlık adımlarını atmaktır: olanaklarını araştırmak, kendini bu dünyada bir katılımcı olarak hayal etmek, erken bir yetişkin kimliğini oluşturup tahkim etmek ve yetişkin hayata dair bir takım seçimler yapıp bunları sınamaktır.”⁵ Oldukça soyut düzeyde tanımlanmış bu görevlerin daha ruhsal ve pratik karşılıkları ise “hayata dair bir hayal kurmak, çırak olarak yaşabileceği kılavuzluk ilişkilerine girmek, meslek edinmek ve sevgi-aşk ilişkileri, aile ve evlilik kurmak”.⁶

Levinson’ın “hazırlık” kavramına yaptığı vurguyla, Levinson’ın “kriz” teriminden kaçınmasının birbirlerinden tamamen bağımsız olmadığını düşünüyorum. “Yetişkinlerin dünyası” genç için yalnızca öykülenecek bir model, içinde yer alınacak bir sahne değildir. Aynı zamanda ve aşılacak bir

ufuk, hatta kimi zaman da bir hasım ya da kırılması gereken bir cenderedir. Bu cendere aynı zamanda gencin sevdiği, sevmiş olduğu ve sevmeye devam ettiği yetişkinler tarafından da temsil edildiği için gençlik bir kriz olarak yaşanır; bu yüzdendir gençliğin daima bir aşkınlık boyutu taşıması, taleplerinin yetişkinler nezdinde bu dünyada karşılığı olmayan şeyler olarak addedilmesi...

Ana kucağının yuva imgesine beşiklik ettiğini, Oidipus üçgeninin ise ilk “kriz” imgesini sunduğunu söylemiştik. “Yol” imgesinin de ilk örneğini belki gençlik sunuyor bize... Kimbilir belki de, Ankara-İstanbul kadar başı sonu belirli iş yolculuklarına bile kimi zaman heyecan, kimi zaman endişe, kimi zaman gerginlik, hatta kimi zaman aşırıya vardığında fobi niteliği kazanan korkular şeklinde yaşanan bir ürpertinin eşlik etmesi, bütün yollarla ilgili tasavvurlarımızın, doğası gereği belirsizlik burcunda seyreden gençlikten kaynaklanmasındandır.

11.

“Gerçekçi ol, imkânsızı iste!”. Slogan bilindiği gibi “68” diye anılan kuşağa ait. Ancak buradaki iddiamız, sloganın belirli bir tarihsel döneme olmasına karşın, yine de evrensel bir hakikat içerdiği... Yani farklı kültür ve/veya tarihsel dönemlerde de yaşayan gençler, sloganı dile getirmemiş olsalar da, içerdiği talebi kendi deneyimlerinden hareketle tanıyabilirlerdi. (Farklı kültürlerde ergenleme ayınlarının içerdiği “kutsalla tanışma/karşılaşma” boyutunu düşünün. 60’den önce de milliyetçi hareketlerin kendilerini gençlik terimleriyle ifade etmiş olduklarını hatırlayın– Jön Türkler, Genç İtalya, Genç Almanya ve diğerleri...)

Bu deneyimin/talebin 68’de sloganlaşmasının toplumsal ve ruhsal nedenlerini uzun uzadıya tartışmaya ne yerimiz, ne vaktimiz (ne de bağlamımız) müsait. Şu kadarını söylemek yeterli olabilir: Birikimden, biriktirmektense tüketimin vurgulandığı, kışkırtıldığı geç kapitalizm koşullarında, bir yandan gençliğin süresi uzarken bir yandan da gençlik bir yaş aralığı olarak değil bir hayat tarzı olarak tanımlanıyor, bir değer olarak yüceltiliyor, mutlaklaştırılıyor.

Peki, gençlik nasıl sona erer? Nasıl bırakılır bu kadar gururla, kibirle taşınan, başkalarının (neredeyse hepsinin, çocukların, yetişkinlerin, orta yaşlıların ve ihtiyarların) özendiği bu niteleme nasıl terkedilir?

12.

Önce “ne zaman?”la başlayalım: “Bir bütün olarak örneklemimiz ele alındığında [çiraklık evresinin] başlangıcının ortalama yaşı 17.4, tamamlanmasının ortalama yaşı ise 32.7’ydi. Süresi ise, 13 ila 16 yıl arasında değişmekle birlikte ortalama olarak, 15.3 yıldır.”⁷

Peki neden bırakılır gençlik? Bazen (çoğu zaman? kimi zaman?) gönüllü olarak...

Çünkü gençliğin hayalleri henüz gerçeklikle sınanmamıştır. Daha da önemlisi, gençliğin kurduğu düzenler, kurumlar, yapılar, ilişkiler koftur, cılızdırlar (genç evlenenleri düşünelim, gençlik örgütlerini düşünelim). Çünkü gençlik kolay değildir, acıdır, sancılı ve yorucudur.

13.

Levinson’a göre “otuz yaş geçiş”i yaygın bir doyumsuzluk ve endişe duygusuyla başlar. Gerçi kadınların (ve kimi erkeklerin de) “biyolojik saat”ten bahsetmeye başladıkları, çocuk sahibi olmanın belirli bir aciliyet kazandığı dönem genellikle bu yaş aralığına rastlar ama yine de, krizi tetikleyen bu kez biyolojik/gövdesel uyarıcılardan çok toplumsal ortam ve beklentilermiş gibi geliyor bana.

Belki bu yüzden, gençlikten vazgeçmemek, vazgeçmemeye çalışmak da bir seçenek olarak görünebilir; özellikle günümüzde makyaj, spor sanayii, estetik cerrahi gibi sektörler bize çeşitli olanaklar sunduğu günümüzde... Bedeli ancak zaman içerisinde ortaya çıkan olanaklar...

Gülünç, hatta acınası düşmek, yalnız kalmak neredeyse kaçınılmazdır. Yolda ısrar etmek, yolda karşılaşılan konaklardan birini yurt tutmamak kişinin hem kendisi hem de çevresindekiler için yıpratıcıdır.

⁷ A.g.e. s. 72; ilginçtir, bana bu bugüne kadar analitik terapi, danışma ve süpervizyon için başvurmuş olan 239 kişinin kaba yaş ortalaması, 31.9’du.

(Türkçe'nin "dava arkadaşlığı"lığını "yoldaş" terimiyle ifade etmesi anlamlı bir seçim... "Dava" –ya da İngilizce'de "cause"– kelimelerinin kendileri, yolun belirsizliğini bir yön duygusuyla perdeleme çabasının bir ifadesiymiş gibi gelir bana; "yoldaşlık" ise, ucu açık (ve dolayısıyla zaman zaman tehdit edici olabilecek) arkadaşlıkları, ortak değerler çevresinde kenetlenmeyle ikame etmenin bir ifadesi...

"Döneklik" kelimesi ilk kez 30 yaş sonrasında işitmeye, telaffuz edilmeye başlanır.)

Çoğu gencin duruşunda endişeden kaynaklandığı düşünebilecek bir kibir vardır. Temsil ettiği değerleri mutlaklaştırma çabası, bu değerlerin zamana karşı dirençsiz olduklarını seziyor olmasından kaynaklanır. "*Otuz yaşın üzerinde kimseye güvenme!*" Öyle ki, kimi gençlere ölüm bile, kendi değerlerinin hatta varoluş tarzının inkârı gibi görünen yaşlanmaya evlâdır.

Gençlikte ısrar edenlerdeyse (başka bir bağlamda "hayallerine yenik düşmüş insanlar" demiştim onlara) bu kibir abarır; yolda kalmayı seçmemiş olanlara, "düzen partisi" taraftarlarına yönelik kıyıcı bir alay şeklinde ifadesini bulur. Uç durumlarda bu alay ya da eleştiri pratik bir boyut kazanır; hedeftense yolun kendisinin mutlaklaştırılmasına bağlı olarak devrimci örgüt bir terör örgütüne dönüşür; bir zamanlar serüvenlerden biri olarak denenen madde (seks, şiddet, uyuşturucular, alkol) kullanımı bir iptila halini alır.

14.

Nasıl vazgeçilir gençlikten? Komik tınlayacağını bile bile "karar"la diyeceğim; "karar" kelimesini iki ayrı bağlamı gözönünde bulundurarak. Bir kere, yetişkinliğe adım atmak atmak, hatırı sayılır bir zihinsel boyut da içeren ve aylar, hatta yıllar sürebilecek bir karar ânı içerir. İkincisi, heyecan, heves ve hatta hırsların egemenliği altında olan gençliğe kıyasla yetişkin hayat çok daha fazla kararların buyruğundadır.

(Terapiye 40'lı yaşlarda başvuranların hayat hikâyelerinde sık sık karşılaştığım bir özellik: Herkesin hayatında olduğu gibi onların hayatının da, tekrarlanan kalıplar (davranış kalıpları, ilişki kalıpları) çerçevesinde örgütlenmiş bir düzeni vardı. Ancak gençlikte yaşadıkları bir şey, genellikle bir ilişki, istisnaîliğe ile öne çıkıyordu. O ilişkiyi besleyen, beslemiş olan

duygusal damarlar, gençlik hayalleriyle birlikte törpülenmiş, öyle bir ilişki bir daha yaşanmamıştı.)

Evet, yetişkinliğe geçiş hayallerin kararlı bir şekilde törpülenmesini gerektirir. Kuşkusuz, bu törpülemenin aşırıya vardırılmasının bedelini kişi, ilk başlarda atlatabilse bile, bir sonraki kriz, orta yaş krizi sırasında ödeyecektir.

15.

Daha önceki yuvalarımızı hazır bulmuş (aile) ya da oralara gönderilmiştik (okul). Yetişkinlikte kurduğumuz yuva kendi irademizle kurduğumuz ilk yuvadır. Bu bakımdan (toplumsal) kimliğimiz açısından neredeyse tanımlayıcı bir önemi vardır. Kim olduğumuza otuzlu yaşlarımızda yaptıklarımızdan hareketle karar verecekler. (İnsan ömrünün giderek uzamakta olduğu yakın zamanlarda yaşlanmaya verilen de artacağı umulabilirdi; oysa tam tersi yaşanıyor. İhtiyarlığı küçümsüyor, değersizleştiriyor, ihtiyarlara “dinozor” diyoruz. Acı bir ironi.)

16.

Gençken evlenmiş olsak da, mesleğimizi, yapacağımız işi seçmiş olsak da, her iki alanda da, 30 yaş civarında bir “nikâh tazelemek” gerekir. (Örneğin bu dönemde kimi evlilikleri üçüncü bir kişi, bir sevgili kurtarır.)

17.

Gençliği neredeyse tanımlayan değer olarak “aşkınlık” a işaret etmiştim. Erken yetişkinliğin tasası ise iktidardır. Gençlik, siyasallaştığında bile, iktidarı hedeflemez; onun ufku çok daha ütöpiktir, anarşisttir– bütün iktidar ilişkilerinin aşıldığı hayalî bir geleceği hedefler. (Elbette bizim cenah, “sol-liberaller” hakkında yazıyorum. Karşımızda, ezelde yer alan bir geçmişi, bir safkanlık idealini, yabancıardan arınmış bir yuvayı hedefleyen bir ülkücü/milliyetçi gençlik de var. Bu noktada Mannheim’ın yüzü geleceğe yönelik “ütopya” ile yüzü geçmişe dönük “ideoloji” arasında yaptığı ayrımı, barındırdığı bütün yanlılığa karşın önemsiyorum. Yine de, ikisi arasında ortak bir öge yok değil; ütopya ne kadar gerçeklik boyutunda yer almıyorsa, milliyetçiliğin özlediği geçmiş de bir o kadar yoktur, masalsıdır.)

Oysa yetişkin, artık egemeni olduğunu idrak etmekle yükümlü olduğu verili dünyanın sorumluluğunu da üstlenmek durumundadır. Neredeyse doğası gereği ıslahatçıdır. Bulduğundan daha âdil (ya da katı, ya da özgür ya da eşitlikçi) bir düzen hedefler, daha yumuşak (ya da buyurgan, tanımlı) iktidar ilişkileri kurmayı dener.

Çocuklukta “kardeşlik ilişkileri” Oidipus kompleksinin gölgesi altında yaşanmıştı. Gençlikte kardeşliğin diline (“abiliğe”, “bacılığa”), akranlarımızla aramızdaki ilişkilerin tedirgin edici, tehditkâr yönlerini perdelemek, arzu, rekabet, husumet gibi duyguları ehlileştirmek için başvurmuştuk. Gençlik yolculuğunun sonunda muhasebesini tamamlayıp vardığı konakta bir yuva kurmaya girişen kişi, aynı zamanda yeni ilişkiler kurmaya da yönelir:

“Eskiden bir sürü ortama girip çıkmış, bir sürü ilişkiler kurmuşum. Ama hiçbirini derinleştirememiş, bu konuda bana yöneltilmiş taleplerin de kıymetini bilmemiş, değerlendirememişim. Şimdi yalnız hissediyorum kendimi. Üstelik çevreden de kaynaklanmıyor bu yalnızlık; daha çok kendi beceriksizliğimden.” (30 yaş muhasebesini tamamlamaya çalışan bir kadının sözlerinden.)

Neredeyse bütün akranlarını kapsayacak şekilde genelleştirilen kardeş rekabeti ve dayanışması, yetişkinliğin ilk yıllarıyla birlikte kendi hakikatine kavuşur. Tutkulu gençler ikircikli, bulanık duyguları pek sevmez, onlara katlanamazlar. Ortak bir öznellikte kaynaşmayan, buluşmayan herkes, düşmandır. Oysa, ilk yetişkinlikte, işbirliği gereklerinin dayatmasıyla, ikircikli duygular norm halini alır– insan sevdikleriyle rekabet etmeyi, hasımlarına saygı duymayı öğrenir.⁸

Besbelli, gençliğin yolla, hareket ediyor olmakla tanımlanıyor olması, kurulan yuvanın hareketsiz olduğu anlamına gelmiyor. Daha ziyade yatağı iyice belirlenmiş bir akış gibidir yuvada geçirilen zaman.

⁸ Kuşkusuz, ilk yetişkinlikte başlamakla birlikte tamamlanmayan bir kazanımlar süreci...

18.

40 yaş için kullanılan ve “tepe noktası, doruk” gibi anlamlara gelen “acme” terimi Klasik Yunan biyografi yazımında doğum tarihinden daha büyük bir önem taşır. (Şöyle de söylenebilir: Biyografi yazarı açısından kişi 40 yaşına ulaşmadan “sayılmaz”.) Ama “acme” aynı zamanda Türkçe’de de bazen kullanılan ve “sivilce”, yani “bedende istenmeyen fazlalıklardan biri” anlamına gelen “acne, akne” terimlerin de köküdür. Genellikle tehlikeli olmayan ama rahatsız edici bir fazlalık... Öyle görünüyor ki, hayatimiz doruk noktasına vardığı andan itibaren, toplum nezdinde (ya da hiç değilse olası bakış açılarından biri tarafından) kurtulunması gereken bir fazlalık olarak addedilmeye başlıyoruz.

19.

Daha önce yaşadığımız krizleri, yaşadığımız krizleri, çıktığımız yolları, bir taşkınlığın, kabına sığmama halinin ifadesi olarak yaşamıştık. 40’lı yaşlardan başlayarak eksilme gerçeğini idrak etmek zorunda kalırız. En somut örneklerle başlayalım: Merdivenleri koşarak çıkamıyoruz, eskisi kadar yük taşıyamıyoruzdur. Doğurganlığımızın sonuna varmış ya da varmak üzereyizdir.

Toplumsal düzeyde de öyle... İş hayatımızda profesör, müdür, genel müdür, usta olmuş ya da olamamışızdır. Bundan sonraki terfilerimiz daha ziyade “fahri” nitelikte olacaktır.

Aile de öyle... İlk çocuklarımızı gençlik yaşlarımızda yaptıysak eğer, onlar da artık yuvadan uçmak üzere kanatlarını denemektedirler. Zaman içinde, seyrek olarak da olsa içimiz daraldığında başvurduğumuz anababamız ya göçmüşlerdir ya da biz artık yavaş yavaş onlara anababalık etme yükümlülüğünü üstlenmek durumunda kalırız. “İçimizdeki çocuk”a, barınabileceği pek fazla bir alan kalmamıştır.

İhtiyarlığın kasvetli gölgesi vurur yüzümüze...

Annesi ve babasını bir yıl arayla kaybetmiş olan 42 yaşında bir kadın, bir önceki görüşmede, sevgililer günü ile ilgili olarak 16 yaşındaki oğlunun sevgililerinden ve bunun onda yarattığı yaşlanma endişelerinden bahsetmişti. Bugünkü görüşmede yarı-uyanıklık halinde yaşadığı bir olayı, bir de gördüğü bir düşü anlattı.

Her zamankinden erken uykuya çekildiği bir gece, oğlu kendisinden bir şey istemek üzere “Anne! Anne!” diye seslenmeye başlamış. İrkilerek uyanıklığa döndüğünde “Anne”nin

kendisi olduğunu idrak etmeden önce, kendisini “Anne kim? Anne nerede?” diye düşünürken yakalamış.

Daha sonra gördüğü bir düşte, ablasıyla birlikte bir sinema salonunda, koltuklarını geriye doğru yaslanıp iki ayakları üzerinde dengelemeye çalışarak oturduklarını görmüş. Neden sonra, film falan olmadığını, vardysa bile kaçırmış olduklarını farketmiş.

İki ayak üzerinde duran bir koltukta, her an geriye doğru düşme riski yaşayarak korunmaya çalışılan gergin bir denge... Orta yaş krizi için iyi bir eğretileme...

20.

Orta yaş krizi, kendisini en başta bir telaşla gösteriyor sanırım. Spor yapmaya başlanır, yeni hobiler edinilir, iş değiştirilir, eş değiştirilir. Ya da bütün bunları yapamıyor olmanın telaşı yaşanır.

Eskiden, kendinden oldukça daha genç bir eş (nikâhlı eş, sevgili, metres, yatak arkadaşı) bulmak, daha çok erkeklerin başvurduğu bir ‘çözüm’dü. Şimdi kadınlar arasında da yaygınlaşıyor benziyor. Hep gençliğe daha sıkı sıkıya yapışmak, öd koparan ihtiyarlardan kaçınmak ya da hiç değilse onu biraz daha ertelemek uğruna...

Telaşa genellikle öfke, bir gadre uğramışlık duygusu da eşlik eder. Kişi, gençlik hayallerinden feragat etmiş olmanın bir karşılığını alamamış, aldığı karşılığı yeterli bulmamış ya da hayallerine sadık kalmanın bir getirisi olmamıştır. Yanlış anlaşılmalıdır.

Öfkeye kimi zaman intikam arzusu da eşlik eder; yanlış yaşanmış bu hayatın sorumlularından intikam almak, onlara günlerini (ya da görmedikleri günü) göstermek. Bu intikam tutkusu, Oidipus kompleksinin tortusu hâlâ çok diriye, anabayı da kapsayacak ölçülere ulaşabilir. Sorun şu ki, intikam alınmak istenen, bir zamanlar masal kahramanı boyutlarında algılanan o kişiler artık yoktur. Yalnız ölmüş olmağı kastetmiyorum. Bir zamanları o efsanevî şahısları ile karşımda duran, elden ayaktan düşmüş, bakma muhtaç şu kişiler arasında ortak ne gibi bir özellik olabilir ki!? Üstelik, geçmiş ile bugün arasındaki bu uçurum, orta yaşın öfkesini körüklemek için bir vesile daha halini de alabilir: “*Tam senin hakkındaki gerçek duygularımı dile getirebilecek bir hâle geldim ki, sen karşımda ayakta bile duramıyorsun.*”

21.

Orta yaş krizi insanı gençlerinki andırır bir sakarlıkla malul kılar. Kişi nerede ne yapacağını bilememektedir. 25 yaşındaki bir danışanım, ablası ilk çocuğunu doğurduğunda annesinin aldığı hali “regresyon” diye niteliyordu. Anlaşılır bir durum... O zamana kadar kendisinin bir anneye bu kadar yoğun bir bağla bağlı olmuş olduğu yegâne durum, kendi bebekliğinde kendi annesi karşısındaki durumuydu. Anneanne olmanın yordamını henüz geliştiremediği/edinemediği şimdiki koşullarda kendisi anne olan büyük kızı karşısında ne yapacağını kestiremiyor.

22.

Bir “yük ve bağış” demişti Levinson orta yaş için. “Bağış” çünkü orta yaş hayatımızda bir denge kurabilmek için elimize geçebilecek belki de en son fırsattır.

Geçmişte, mesleğimiz, iktidar mücalesinde galebe çalmayı, duygusal ilişkilerimizin aleyhine abartmış olabiliriz. Şimdi, artık varmak istediğimiz konuma ulaşmış ya da ulaşmamış ama ulaşma umutlarımızı yitirmiş olabiliriz– elimizde kalan, hâlâ onarılabilecek ya da yerlerine yenileri konabilecek duygusal ilişkilerdir– dostluklar, evlilikler, aşklar...

Ya da tersi: Ailemize, yakın çevremize o kadar önem vermişiz, onun da bizim dünyamız olduğunu hesaba katmadan, “dış dünya” diye andığımız o ilişkileri o kadar hoyratça ihmal etmişizdir ki, şimdi onunla başa çıkacak yeteneklerimiz de dumura uğramıştır. Ama henüz vakit vardır daha:

Kariyere dönmek ya da ikinci bir meslek edinmek için...

Ömür beklentisi uzadıkça orta yaş, hiç değilse kimi kesimlere, ikinci bir başlangıç yapmak için daha çok fırsat tanıyor gibi gözüküyor. Ben de tanık oldum, akademik ve/veya politik yazında da giderek daha sık sözü ediliyor:

Orta yaş sırasında cinsel yönelimin bile değişmesine ya da uyuklamaya bırakılmış bir cinsel yönelim doğrultusunda tercihler yapılmasına daha sık rastlanıyor.

Ama orta yaş krizi, bir bağış, ikinci bir başlangıç için bir fırsat olduğu kadar bir yüküdür de... Geçmişin gelişimsel “görevleri”ni yerine getirmemiş, sınavlarını başarıyla atlatmamışsak, aynı zaafların, aynı duygusal eğilimlerin ayağımıza dolanması, yaptığımız hataları bu kez yeni bir dekor içerisinde tekrarlamak işten bile değildir. Tek bir örnek vermekle

yetineyim (tanık olduğumu söylemişim): 50 yaşına yaslanmış ve herkesin imrendiği bir evliliği olan aydın ve zeki bir kadın, neredeyse 20 yıla yaklaşan evliliği boyunca hiç çalışmamış, kocası için ideal bir eş ve “hanımefendi” olmuştu. 50. yaşına girmek üzereyken travmatik addedilebilecek bir olayın ardından, tamamen farklı bir çevreden bir kadınla, kalıcı gibi görünen bir eşcinsel ilişki kurdu; onunla yaşamaya başladı. İşin ilginç ve belki de beklenebilir yanı, bu ilişkisinde de giriştiği çeşitli çalışma denemelerinin sonuçsuz kalması ve sözkonusu kişinin bu ilişkisinde de, başka bakımların yanı sıra malî bakımdan da yeni sevgilisine bağımlı bir hayat sürdürmesiydi.

23.

İdeal koşullarda, telaş evresini bir iç yolculuk izler. Gençliğin gürültülü, 30 yaş muhasebesinin, dışsal göstergeler açısından çok daha belirgin yolculuklarından farklı olarak, orta yaşta çıkılan genellikle çok daha sessiz bir yolculuktur ve yolun sonunda varılan liman, gençliğin ve erken yetişkinliğin düzenlerine göre nisbeten daha ıssızdır.

Gençlik, sığındığı bütün çetelere, arkadaşlık gruplarına karşın genellikle bir narsistik şişme evresidir. (O kadar ki, bunun yokluğunu, eksikliğini sessiz bir yardım talebi olarak değerlendirmek gerekir, diye düşünüyorum.)

Kendi emsalsizliği ile büyülenen gencin yetişkinliğe geçişteki en büyük kazanımlarından biri, sıradanlığın erdemlerini keşfetmektir. Erkekliğin ne olduğuna dair ortalama bir bilgin/sezgin var; milliyetçi olmasam da ben de diğer Türkler gibi Türkçe konuşuyor, diğer İstanbullular gibi İstanbul’da yaşıyorum, şehrin nasıl tasarruf edilmesi gerektiğine dair farklı fikirlerimiz olsa da, bu konuda, bilinçli ya da bilinçsiz olarak ortak bir

mücadelenin içindeyiz; diğer yandan, en iyisi olmaya çalışsam da, yaptığım işi yapan bir çok insandan biriyim. ⁹

Ama ayrıntıların, kendine özgülüklerin birikmesi, ister istemez beraberinde bir tekilleşme süreci getirir. O zamanlar 42-43 yaşlarında olan bir arkadaşım kendisine askıntı olan birini başından savmak için “40 yaşından sonra insanın yeni ve derin dostluklar kurması neredeyse olanaksız” demişti. Bu yüzdendir orta yaşın bir yalnızlaşma değilse de yalnızlaşma süreci olarak yaşanması... Kardeş rekabeti ve dayanışması öyle ya da böyle yatışmış, bu rekabet ve dayanışmanın gerektirdiği ilişkiler aciliyetini yitirmişlerdir. İktidar alanları belirlenmiş, ortaklaşılan düzense kişi kendi yuvasına, hatta odasına çekilmiştir.

Bir tek ilişki tarzı müstesna olmak üzere... “Kılavuzluk” kendi başına bir yazı gerektirecek kadar bir umman olduğundan, örneğin gençlikteki önemine ancak kısaca değindim. Oysa şöyle sorular üzerine de düşünmek gerekiyor: Anababalar kılavuz olabilir mi? Olabilirlerse niçin, olamıyorlarsa niçin? Kılavuz ilişkisi ile akran ya da arkadaş ilişkisinin farkı nedir? Kılavuz ilişkisi doğası gereği sonlanmaya mahkûm bir ilişki midir? Terapi ilişkisi kılavuzluktan hareketle kavranabilir mi? Kendileri öldükten ya da yittikten sonra da kılavuzları yardıma çağırabilir miyiz?

Bunları ve benzeri soruları başka bir yazıya erteleyip şu kadarını söylemekle yetinelim: Kendi gençliğinde “yeterince iyi” bir kılavuzluk ilişkisinden yararlanmışsa eğer, orta yaşa ulaşan kişi için bu kez kılavuzluk cüppesini kendi kuşanması neredeyse kendiliğinden gerçekleşecek bir sonuçtur. Yıllar önce, yurtdışına gitmek üzereyken hocalarımın birine “Size olan borcumuzu nasıl ödeyebileceğiz?” diye sormuştum. “Zamanı geldiğinde siz de benzer şeyleri başkaları için yaparak” demişti.

⁹ Sanatçılar için “çocuk ruhlu” derler. Belki böyle bir ruh gerekiyor, emsalsizlikle sıradanlık arasındaki bu gerilimi ifade etmek için. Erik Satie, özlü sözlerinden birinde “Herkes gibi benim de adım Erik Satie” dermiş.

Demek ki, iyi yaşanan bir orta yaşın kazanımlarından biri, belki en önemlisi, kişinin kendi varkalma, varlığının sınırlarını genişletme mücadelesini aşip soyun sürekliliğine bağlanmasıdır. Bu ise, ister istemez (çoğunlukla istemeden) kendi ölümlülüğüyle de yüzleşmesini, hatta mümkünse barışmasını gerektirecektir.

“İlerlemiş yaşımızdan ötürü, yaşamımızın günbatımına geldiğimizden ve yaşamdan ayrılmak üzere olduğumuzdan, güzel bir sevinç ilâhisiyle ayrılıyor ve iyi şeylerden nasibimizi almış olarak, büsbütün çıkıp gitmeden önce felsefeye doğal yatkınlığı olan kimselere yardım etmek istedik. (...) ve bizden sonra yaşayacaklara —onlar henüz doğmamış olsalar bile bize ait bulduklarından eğlenceli gelebileceği, hatta belki bir ibret vesikası olabileceği için bu yazıları derlemek istedim.”¹⁰

Gençliği neredeyse tanımlayan değerın “aşkınlık”, yetişkinliğin ise “iktidar (mücadelesi)” olduğunu söylemiştik; bu diziyi izleyecek olursak, orta yaş için de herhalde “olgunluk” demek gerekiyor.

24.

Bütün insanlar, küçük şeyler için yaratılmıştır ve insanlar sadece kendisine yabancı olmayan şeyleri kavrayıp bunlardan zevk alabilir. İşinin erbabı olan bir kişi, tablodan anlar, o, resimdeki birçok ayrıntıyı kendisine yabancı olmayan bir bütünüün içerisinde kavrayabilir ve remin hem bütünüün hem de ayrıntılarını canlı unsurlar olarak algılayabilir. (...) Fakat işinin ehli olmayan, çok az bilgiye sahip olan bir kişinin önüne bir tablo koyduğumuzda, bazı detayların onu cezbedtiğini, bazı detaylardan da hoşlanmadığını ve sonunda, küçük ya da kendisine yabancı olmayan unsurlara yoğunlaştığını, yani tabloda gördüğü bir miğferin ya da bir tüyün ne kadar güzel çizilmiş olduğundan sitayişle bahsettiğini görürüz.

¹⁰ (Oenoanda’lı Diogenes’in yazıtından zikreden, R. Wallace ve W. Williams, *Tarsuslu Paulus’un Üç Dünyası*, Homer Kitabevi, 1999, s. 144).

Aslında bizler, dünyanın kader tablosu önünde duran, işinin ehli olmayan kişiler gibiyiz. Parlak ışıklar, zarif görünen şeyler bizi cezbetmekte, gölgeli ve sevimsiz yerler de bize itici gelmektedir, her tarafı bir bütün olarak algıladığımızda kafalarımız karışmaktadır ve biz tüm olumsuzlukları tek bir varlığa fatura edebilmek için boşu boşuna çabalamaktayız.¹¹

İnsan ömrünün bundan sonraki mevsiminin, yani krizin, yolun ve varılan yuvanın aslında resmî bir adı var: Emeklilik. Ama bu mevsim üzerine fazla yazmak istemiyorum.

İnsan, “*insanî olan hiçbir şey bana yabancı değildir*” düsturuna ne kadar sadık kalmaya, kendi duygudaşlık (“empati”) yeteneklerini ne kadar geliştirmeye çalışırsa çalışsın, yaşamadığı ya da hiç değilse bir olanak olarak karşısına çıkmamış olan deneyimler karşısında insanın hayal gücü tutuklaşıyor.

Gerçi, neredeyse yaygın sağduyuya sinmiş, hayal gücünün kaynaklarını deneyimden yapılan bir soyutlamada gören ampirisit geleneğe karşı, Kant’ı izleyerek imgelemin (hayal gücünün) herhangi bir deneyimi yaşantılayabilmenin ön koşulu olduğunu iddia edebiliriz. (İnsan ancak hayal edebildiği şeyi yaşayabilir.) Ama yine de, hayal gücü ile deneyim arasındaki ilişkinin tek yönlü bir öncelik-sonralık ya da türeme ilişkisi olarak kavramsallaştırılamayacak kadar çapraşık olduğunu düşünüyorum.

Ama diğer yandan, ihtiyarlık üzerine yazmaktaki çekingenliğim hayal gücüne dair, hayal gücünün doğasına içkin bir zaaftan değil, orta yaş sürmekte olan neredeyse herkes gibi benim de ihtiyarlıktan ürüyor olmamdan kaynaklanıyor olabilir. Ne de olsa, gençken orta yaş hayal etmek, şimdi ihtiyarlığı hayal etmekten sanki biraz daha kolaydı. Herhalde, ölümden ötesini hayal edemediğimden... Bugün benim için Uzay Yolu’ndan, Yıldız Savaşları’ndan hareketle hayal kurmak, Cennet, Araf ve Cehennem

¹¹ J. P. Eckermann, *Goethe ile Konuşmalar*, 2. cilt (çev. Erdinç Yücel), Hece Yayınları, Ankara 2004, s. 175.

hakkında imgeler üretmekten daha zor. *İlahî Komedya*'yı bir şiir olarak bile sevemiyorum.

Yine de ihtiyarlığın en büyük kazanımı ölümle barışmak olsa gerek. Bu barış da, yine herhalde, cansız âlemle aramızdaki akrabalığa dair bir sezgi geliştirmekten geçiyor.

Ama yine de, Aşık Veysel'in 49 yaşında yazdığını söylediği ve ölümü "bir menzil" olarak tahayyül ettiği "*Uzun ince bir yoldayım/gidiyorum gündüz gece*"yle kıyaslandığında, Dylan Thomas'ın 20 yaşında babasının ölümü üzerine yazdığı aşağıdaki şiir galiba modern deneyimize daha kolay tercüman oluyor:

İyilikle gitme o güzel geceye,

İhtiyarlık tutuşmalı haykırmalı günün sonunda;

Hınçlan, hınçlan ışığın ölmesine.

*Çatallı bir yıldırım çaktıramadıkları için kelimeleriyle
Karanlığın doğru olduğunu bilseler de bilge kişiler sona vardıklarında
İyilikle gitme o güzel geceye.*

Ağlar iyi insanlar, son dalga da geçtiğinde, ne parlak dansedebilirdi diye,

Cılız eylemleri yemyeşil bir koyda,

Hınçlan hınçlan ışığın ölmesine.

Yakalayıp şakıyan yabanî insanlar güneşi, seyrinde

Öğrenirler ve çok geç, onu incittiklerini yolunda,

Hınçlan hınçlan ışığın ölmesine.

Vakur insanlar, ölümün yakınında, körelten bir görüyle,

Şen olabilirler kör gözler göktaşu gibi tutuştuklarında

Hınçlan, hınçlan ışığın ölmesine.

Ve sen, babacığım, o kederli yükseklikte,

Yalvarırım lanetle, kutsa beni şimdi sert gözyaşlarıyla

İyilikle gitme o güzel geceye.

Hınçlan, hınçlan ışığın ölmesine.